

Economisch-Statistische Berichten

Het woning- en huurvraagstuk

★

F. J. Clavéux

Neemt de Nederlandse uitvoer naar de
Verenigde Staten onvoldoende toe?

★

Dr. J. H. Spiegelenberg

Europese integratie en luchtvaart

★

Mr. G. H. Fuhri Snethlage

Belastingvrij sparen

★

Dr. N. Franken

Het compromis in de
Amerikaanse handelspolitiek

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

43e JAARGANG

No. 2159

WOENSDAG 19 NOVEMBER 1958

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.*
Telefoon redactie: 0 1800-52939. Administratie: 0 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B.fr. 400).*
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam 6.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon: 69300, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema. Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

R. Mees & Zoonen
Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

*Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Alblasserdam*

*Verzorging van
en adviezen inzake
levensverzekeringen
en pensioencontracten*

WAMBERSIE & ZOON

C.V.o.A.

Founded 1820

**AMSTERDAM • ROTTERDAM • DORDRECHT
DUISBURG**

WORLDWIDE CHARTERING

Het woning- en huurvraagstuk

De op 13 november jl. gehouden algemene ledenvergadering van het Centraal Sociaal Werkgevers-Verbond stond in het teken van het woning- en huurvraagstuk, dat dertien jaren na de oorlog nog niets aan actualiteit heeft ingeboet. Nadat de voorzitter, Mr. F. H. A. de Graaff, reeds in zijn in de ochtenduren gehouden toespraak, naast een aantal andere actualiteiten, het huurvraagstuk had aangesneden en als zijn mening te kennen had gegeven, dat een aanzienlijke verdere huurverhoging noodzakelijk is, voerde in de middagvergadering een drietal sprekers, i.c. Prof. Dr. Ir. H. G. van Beusekom, J. Dura Dzn. en Mr. J. Wilkens, het woord. Het zou ons te ver voeren de inleidingen, die elk ongeveer een half uur à drie kwartier duurden, hier op de voet te volgen. Wij willen dan ook volstaan met het vermelden van enkele punten, die naar wij menen wel de kern der betogen vormen.

Prof. Van Beusekom schetste globaal de onbevredigende toestand op de woningmarkt. Hij meende, dat één der voornaamste belemmeringen op de weg naar gezonde verhoudingen het veel te lage huurpeil is. Na het verstandige beleid, dat gedurende de oorlogsjaren verhoging der huren onmogelijk maakte, is later verzuimd de huren op te trekken met het stijgende welvaartspeil. Momenteel woont de grote meerderheid van ons volk voor een prijs, waarvoor men, aldus de spreker, in een gezonde samenleving nu eenmaal niet wonen kan. Wil men ieder gezin van een woning voorzien dan zal de Nederlander voor het wonen moeten betalen wat het wonen kost. Herstel van gezonde huurverhoudingen is uiteindelijk het enige middel om uit de impasse te geraken. In feite betekent dit, dat, wat Prof. Van Beusekom noemde een geheel scheef gegroeid bestedingspatroon der gezinshuishoudingen zal moeten worden doorbroken.

Het herstel zal, aldus Prof. Van Beusekom, gemakkelijker plaatsvinden, indien het gelukt de stichtingskosten van een woning te verlagen. Een mogelijkheid hiertoe en, meer algemeen gezien, tot het leveren van een maximale bijdrage tot de oplossing van de woningnood door het bouwbedrijf, zag de heer Dura o.a. in geïndustrialiseerde woningproductie. Wil deze vorm van productie, die technisch geen probleem meer vormt, kans van slagen hebben dan dient aan een aantal voorwaarden te worden voldaan, zoals bijv.: de te produceren serie van een woning moet groot genoeg zijn om tot een aanvaardbare prijs te geraken; de fabrikant moet voldoende zekerheid hebben, dat de continuïteit

zijn productie op redelijke wijze kan worden gehandhaafd en de opdrachtgever, die bij industriële woningproductie in zekere zin tot afnemer wordt, mag niet eisen, dat juist voor hem in een serieprodukt wijzigingen worden aangebracht, die met de productiegang in strijd zijn. De heer Dura was ervan overtuigd, dat zo niet nu dan toch later tot industriële woningbouw, die naar hij verzekerde voldoende flexibel is om het probleem der eenvormigheid tot een verantwoorde oplossing te brengen, zal moeten worden overgegaan.

Mr. Wilkens ten slotte meende, dat het huur- en woningvraagstuk zonder al te veel gedetailleerde overheidsbemoeiing in enkele jaren op gezonde wijze kan worden opgelost, indien onverwijld de volgende globale overheidsmaatregelen worden genomen. In de eerste plaats dient de directe en indirecte overheidsbouw van nieuwe woningen sterk te worden verminderd. Voor zover koop- of huurkrachtige vraag daarvoor aanwezig is, kunnen nieuwe woningen wel door particulieren worden gebouwd. Voorts beval hij een huurverhoging in twee reeds thans vast te leggen etappes aan, waardoor de woningvoorraad effectiever — d.w.z. zonder onderbezetting en met doorstroming — zal worden gebruikt. Compensatie tot een maximum van het voor de huurverhogingen benodigde totale bedrag dient plaats te vinden d.m.v. een gezinshuurbijslag, „zults bij thans direct vast te leggen voorrang boven invoering van andere sociale maatregelen, waarvoor compensaties vereist zouden zijn”. M.a.w.: compensatie voor de noodzakelijke huurverhoging is alleen verantwoord, indien de eerstkomende jaren — tenzij de produktiviteitsverhoging aanzienlijk zou meevallen — geen compenserende loonverhogingen worden gegeven.

Tot zover enkele grepen uit hetgeen ter vergadering te berde werd gebracht. In wezen komt het gesprokene neer op de oude waarheid, dat moet worden betaald voor hetgeen men wil hebben. Gegeven het feit, dat de middelen beperkt zijn, kunnen niet alle wensen worden vervuld en moet er een keuze worden gedaan. De keuze van de meerderheid van ons volk is tot nu toe kennelijk gevallen op andere mogelijkheden dan op een woning voor elk gezin, of beter wonen. Waarmede uiteraard niet gezegd is, dat het geen zin zou kunnen hebben zich op de gevolgen der gedane keuze te bezinnen. Zoals is geschied op de jongste vergadering van het Centraal Sociaal Werkgevers-Verbond.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Het woning- en huurvraagstuk	891	Boekbesprekingen:	
Neemt de Nederlandse uitvoer naar de Verenigde Staten onvoldoende toe? door F. J. Clavaux ..	892	De verantwoordelijke maatschappij, bespr. door Dr. J. E. Andriessen	901
Europese integratie en luchtvaart, door Dr. J. H. Spiegelberg	894	Mr. A. J. Haakman: Rechtspraak bedrijfsorganisatie, bespr. door Prof. Mr. P. Borst	902
Belastingvrij sparen, door Mr. G. H. Fuhri Snethlage	897	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. M. P. Gans	903
Het compromis in de Amerikaanse handelspolitiek, door Dr. N. Franken	899	Mededelingen voor economen	893
		Statistieken	904

In het tijdvak 1953-1957 is de totale Nederlandse uitvoer toegenomen met 44 pCt.; onze uitvoer naar de Verenigde Staten steeg daarentegen slechts met 21 pCt. Schrijver beziet de ontwikkeling van onze export naar de Verenigde Staten in het kader van het beloop van de totale Amerikaanse invoer en het aandeel van Nederland daarin in vergelijking met de gezamenlijke Westeuropese landen, terwijl voorts nog ingegaan wordt op de verschillen in samenstelling van de verschillende exportpakketten. Het blijkt dat, afgezien van de bijzondere posten, het Nederlandse aandeel in de Westeuropese uitvoer naar de Verenigde Staten is gedaald van 7,6 tot 6,9 pCt. Voorts blijkt dat, terwijl de agrarische produkten in 1957 nog 42 pCt. van de Nederlandse uitvoer naar de Verenigde Staten vormen en de Amerikaanse invoer ervan nauwelijks op peil blijft, Nederland zijn aandeel in de Westeuropese uitvoer van deze produkten kon handhaven, terwijl dat der industriële produkten nog iets is gestegen in de periode 1953-1957.

Door de Nederlandse Kamer van Koophandel voor Amerika is in haar jaarverslag 1957 o.a. een analyse gegeven van de ontwikkeling van de Nederlandse uitvoer naar de Verenigde Staten over het tijdvak 1953-1957. Hierbij komt men tot de conclusie dat deze (na aftrek van enige bijzondere posten) over de beschouwde periode belangrijk achtergebleven is bij de groei van de totale Nederlandse uitvoer. Laatstgenoemde nam sedert 1953 nl. toe met 44 pCt., terwijl de afzet naar de Verenigde Staten nog niet met de helft van dit percentage steeg (nl. 21 pCt.¹⁾). Terecht tekent men bij deze constatering aan, dat een zo duidelijk verschil in uitvoerontwikkeling nauwelijks toevallig kan zijn.

Het leek daarom van belang hiernaar eens een nader onderzoek in te stellen, ook al omdat de opmerking die de Kamer van Koophandel hierbij maakte, nl. dat men geneigd is de verklaring te zoeken bij de Nederlandse export, statistisch niet nader werd geadstrueerd. De mogelijkheid, dat de Amerikaanse invoer minder sterk is gestegen dan de totale wereldimport, waardoor ook de afzetmogelijkheden voor Nederlandse produkten op de Amerikaanse markt kleiner zouden zijn geweest dan op de wereldmarkt als geheel, komt in principe immers evenzeer in aanmerking.

Met het oog hierop zal men de Nederlandse uitvoer moeten vergelijken met de ontwikkeling van de Amerikaanse import, of nog beter met de export van concurrerende landen naar de Verenigde Staten. Hierbij kan echter niet worden volstaan met het vergelijken van totaalcijfers, daar eventuele verschillen in samenstelling van de onderscheiden exportpakketten het beeld — zoals in feite ook zal blijken — belangrijk kunnen beïnvloeden.

Voor de onderhavige analyse is nu uitgegaan van een vergelijking van de Nederlandse uitvoer naar de Verenigde Staten met die van de gezamenlijke Westeuropese landen, waarbij een onderverdeling is gemaakt naar een aantal artikelcategorïën, die bij de Nederlandse uitvoer naar de Verenigde Staten een belangrijke plaats innemen. Als vergelijkingsjaren zijn in navolging van de Nederlandse Kamer van Koophandel voor Amerika de jaren 1953 en

¹⁾ Door een enigszins afwijkende interpretatie van „bijzondere” exporten, resulteert uit tabel 1 een iets hoger percentage.

Neemt de Nederlandse uitvoer naar de Verenigde Staten onvoldoende toe?

1957 gekozen, hoewel hierbij opgemerkt dient te worden, dat dit tijdvak voor Nederland om twee redenen minder gunstig uitvalt, nl.:

a) omdat 1953 voor de Nederlandse export een relatief gunstig jaar was (zie ook noot a bij tabel 1 en tabel 4);

b) omdat 1957 een relatief minder gunstig jaar was, als gevolg van het effect van de bestedingshousse op de Nederlandse export, vooral in de eerste helft van dat jaar; het valt dan ook op dat in het eerste semester 1958 de Nederlandse export naar de Verenigde Staten aanzienlijk gunstiger was dan in het eerste semester 1957, ondanks een gelijkblijvende Westeuropese uitvoer (zie ook tabel 4).

TABEL 1.

Vergelijking van de Nederlandse met de Westeuropese uitvoer naar de Verenigde Staten, 1953-1957

	Nederland		West-Europa		Nederlands aandeel in Westeuropese uitvoer	
	1953	1957	1953	1957	1953	1957
	(in mln. dollars)				(in pCt.)	
Totaal	182	161	1884	2647	9,7 a)	6,1
Bijzondere posten b)	81	37	557	868	14,5	4,3
Overige uitvoer	101	124	1327	1779	7,6 b)	6,9
Vleesconserven	28 ^c	28	55 ^c	59	51,0	48,0
Siertee/produkt., zaaizaden etc.	12 ^c	12 ^c	23 ^c	22	53,0	56,0
Cacao/produkten	4	6 ^c	11	18 ^c	35,0	35,0
Ammoniumnitraat c)	9	5	21	6	43,0	84,0
Chemische produkten	8 ^c	11 ^c	98	116	9,0	10,0
Textiel	8 ^c	14	255	300	3,2	4,7
Metaaleindprodukten (beh. transport)	10 ^c	23 ^c	233	473	4,5	5,0
Overige produkten	19 ^c	23	630	785	3,1	2,9

a) 1952: 8,8 pCt. b) 1952: 6,8 pCt.

b) Betreft uitvoer van posten met weinig of geen commerciële betekenis (zoals edele metalen), veredelingsexporten (zoals tin en edele metalen) en incidentele exporten (zoals tinlegeringen, plaatijzer, plantaardige oliën, schepen en vliegtuigen).

c) Vgl. Amerikaanse invoerstatistiek.

Deze vergelijkende opstelling voert tot het merkwaardige resultaat — waarop hierboven overigens reeds is gezinspeeld — dat bij een relatieve achteruitgang van de totale Nederlandse uitvoer naar de Verenigde Staten (excl. bijzondere posten van 7,6 op 6,9 pCt.), het Nederlandse aandeel in de Westeuropese uitvoer per artikelgroep in bijna alle gevallen in 1957 minstens even groot was als in 1953. Deze statistische eigenaardigheid even terzijde latend, lijkt het in ieder geval niet discutabel dat laatstgenoemd ver-

schijnsel bepalend moet worden geacht voor de beoordeling van de ontwikkeling van de Nederlandse positie op de Amerikaanse markt. *Over de beschouwde periode mag dus in feite van een relatief gunstig verloop van de Nederlandse export naar de Verenigde Staten worden gesproken.*

Of dit verloop door een grotere inspanning van Nederlandse zijde nog gunstiger had kunnen zijn dan werd bereikt, valt hier buiten beoordeling. Alleen kan nogmaals gewezen worden op de nadelige invloed van het hoge binnenlandse bestedingsniveau op de Nederlandse uitvoer in de eerste helft van 1957.

Het lijkt nuttig om op de oorzaak van de gevonden typische tegenstelling tussen totaal- en groepspercentages, nl. het verschil in artikelsamenstelling van het Nederlandse en Westeuropese exportpakket t.a.v. de Verenigde Staten, nog wat dieper in te gaan.

Ter illustratie van dit verschil is in tabel 2 de uitvoer van die produkten, die in het Nederlandse exportpakket veel belangrijker zijn dan in het Westeuropese exportpakket, m.a.w. waarvan het Nederlandse aandeel in de Westeuropese uitvoer naar de Verenigde Staten relatief hoog is, afzonderlijk beschouwd (groep A); voor de overige artikelen (groep B) geldt dus het omgekeerde.

TABEL 2.

	Procentuele verdeling van de uitvoer naar de Verenigde Staten				Nederlands aandeel in de Westeuropese uitvoer naar de Verenigde Staten	
	uit Nederland		uit West-Europa		1953	1957
	1953	1957	1953	1957		
Totaal (excl. bijz. posten)	100,0	100,0	100,0	100,0	7,6	6,9
Groep A a)	53,0	42,0	8,5	6,0	49,0	49,0
Groep B	47,0	58,0	91,5	94,0	3,9	4,3

a) Vleesconserven, sierteeltprodukten enz., cacaoprodukten, ammonium-nittraat.

De gedaalde betekenis van de export van deze vier artikelen(groepen) uit de landbouw- en voedingsmiddelen-sector in de totale Westeuropese uitvoer naar de Verenigde Staten (van 8,5 tot 6 pCt.) hangt samen met een constante of afgenomen invoer in de Verenigde Staten tegenover een toegenomen invoer in dit land van industrieprodukten. Het grote aandeel van genoemde vier produkten(groepen) in

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

Nederlandsche Vereeniging voor Internationaal Recht

Nederlandse groep van „The International Law Association”

De Nederlandsche Vereeniging voor Internationaal Recht zal op zaterdag 24 januari 1959 te Amsterdam vergaderen ter bespreking van het onderwerp: „Internationale aspecten op het gebied van mededinging”. Twee preadviezen zullen in behandeling komen; het ene is van de hand van de heren Prof. Mr. W. C. L. van der Grinten en Mr. K. S. Bieger, het andere van Mrs. P. W. L. Brijnen en H. W. Wertheimer.

Inlichtingen zijn te verkrijgen bij het secretariaat der Vereeniging, Weteringschans 93 te Amsterdam.

de Nederlandse uitvoer naar de Verenigde Staten (in 1957 dus nog meer dan 40 pCt.) heeft het gesignaleerde ongunstige effect gehad op de ontwikkeling van de totale Nederlandse uitvoer naar de Verenigde Staten in vergelijking met die van de andere Westeuropese landen.

Het stationaire karakter van de uitvoer van landbouwprodukten en voedingsmiddelen naar de Verenigde Staten, dat uit bovenstaande cijfers valt af te leiden, hangt samen met de structureel geringe expansie in de wereldhandel van deze produkten, die met de volgende gegevens kan worden toegelicht.

TABEL 3. Wereldexport in mrd. \$

	naar de Verenigde Staten		naar de rest van de wereld	
	1953	1957	1953	1957
Totaal	11	13	60	86
Voedingsmiddelen ..	3	3	12,5	15
Overige produkten ..	8	10	47,5	71

idem in pCt. van totaal

	100		100	
	1953	1957	1953	1957
Totaal	100	100	100	100
Voedingsmiddelen ..	29	23	21	17
Overige produkten ..	71	77	79	83

Hoewel de totale wereldexport van voedingsmiddelen over de beschouwde periode nog is toegenomen is deze toch ver ten achter gebleven bij die van de overige (vnl. industrie)produkten, zodat het aandeel van de post voedingsmiddelen in de totale wereldhandel ongeveer een even grote daling heeft ondergaan als bij de uitvoer naar de Verenigde Staten.

Een en ander betekent nu echter, dat ook in de toekomst bij een verdere stijging van de Westeuropese uitvoer naar de Verenigde Staten het totale Nederlandse aandeel hierin, door genoemde omstandigheden ongunstig beïnvloed zal worden, hoewel het effect hiervan uiteraard niet altijd zo groot behoeft te zijn dat dit, zoals in het onderhavige geval, tot een daling van het Nederlandse aandeel in de Westeuropese uitvoer naar de Verenigde Staten zal leiden.

Omgekeerd is het dus waarschijnlijk dat een eventuele terugslag in de Amerikaanse invoer uit West-Europa het onderhavige percentage gunstig zal beïnvloeden, zoals bijv. in 1954 tijdens de Amerikaanse recessie kon worden waargenomen. Ook voor 1958 zou in verband hiermede met een verbetering van de relatieve Nederlandse positie op de Amerikaanse markt rekening mogen worden gehouden; de cijfers over de eerste zes maanden geven — zoals uit onderstaande tabel blijkt — inderdaad een sterke aanwijzing in deze richting.

TABEL 4.

Nederlands aandeel in Westeuropese uitvoer (excl. bijzondere posten)

1952	6,8 pCt.
1953	7,6 „
1954	8,8 „
1955	7,2 „
1956	6,8 „
1957	6,9 „
1e halfjaar 1957	6,4 „
1e halfjaar 1958	7,4 „

In het algemeen zou men dus kunnen stellen dat een daling van het Nederlandse aandeel in de Westeuropese uitvoer naar de Verenigde Staten symptomatisch is voor een gunstige conjunctuur in dat land en omgekeerd.

Rotterdam.

F. J. CLAVAUX.

De luchtvaart is als zodanig niet onder de werking van het E.E.G.-verdrag gebracht. Wel zal de Raad van Ministers alsnog „passende maatregelen” kunnen nemen. Om te voorkomen, dat dit nog eens zal leiden tot het aanvaarden van ongewenste regelingen, is het zaak dat men zich terdege realiseert, wat ten deze van Nederlands standpunt beziën ongewenst en wat gewenst is te achten. De huidige situatie zowel in de internationale als in het bijzonder ook in de Europese luchtvaart laat nogal wat te wensen over. Hierin verbetering te brengen is mede een publiek belang. In de Raad van Europa is indertijd een drietal voorstellen gedaan, gericht op rationalisatie der Europese luchtvaart door „integratie” van bovenaf. Deze voorstellen leden alle drie schipbreuk. Men verkoos intergouvernementele samenwerking in de E.C.A.C. Schrijver acht dit een gelukkige ontwikkeling en zal zijn standpunt in een volgend artikel nader motiveren.

Europese integratie en luchtvaart

Inleiding.

Krachtens art. 84 lid 1 van het verdrag inzake de Europese Economische Gemeenschap zijn de bepalingen van de vervoerstijel slechts van toepassing op het rail- en wegvervoer en de binnenscheepvaart. Voorts bepaalt het 2e lid van hetzelfde artikel, dat de Raad van Ministers met eenparigheid van stemmen kan besluiten of, in hoeverre en volgens welke procedure „passende maatregelen” voor de zeevaart en de luchtvaart zullen kunnen worden genomen.

Bij de behandeling van het E.E.G.-verdrag in de Tweede Kamer bleek deze laatste bepaling door de verschillende groeperingen geenszins gelijkelijk te worden gewaardeerd. Een deel van de leden achtte de bepaling wel zeer mager, vooral gezien het feit dat huns inziens een „bewust Europees beleid” op het gebied van zee- en luchtvaart een machtig middel zou kunnen zijn „tot opheffing van de toenemende vlagdiscriminaties door verschillende derde (niet-Europese) landen”, met name dus in het intercontinentale verkeer¹⁾. Zij betreurden het, dat de Europese samenwerking in deze sectoren beperkt was tot de mogelijkheid van een eenparig initiatief van de Raad van Ministers en hadden veel liever zee- en luchtvaart (reeds direct) onder de werking van het verdrag gebracht gezien.

Andere leden juichten daarentegen het vereiste van unanimiteit van de Raad te dezer zake toe. „Nederland mag — aldus motiveerden zij hun standpunt — in deze materie, die voor ons een levensbelang vormt, niet het gevaar lopen slachtoffer te worden van overstemming door de partnerlanden”. Men zou zelfs — aldus werd hieraan tijdens de mondelinge behandeling nog toegevoegd — kunnen betwijfelen, of de vereiste unanimiteit een voldoende waarborg is om te voorkomen, dat zee- en luchtvaart alsnog onder de werking van het verdrag worden gebracht, „omdat andere omstandigheden tot aanvaarding van een on-

gewenste uitbreiding van de werkingssfeer zouden kunnen dwingen”.

De integratie-commissie van de vier werkgeversverbonden (V.N.W., C.S.W.V., Katholiek Verbond en Verbond van Protestants-Christelijke Werkgevers) was in haar rapport over het E.E.G.-verdrag, aangeboden aan Regering en Staten-Generaal, nog een stap verder gegaan door te stellen, dat de bijzondere positie van de Nederlandse luchtvaart en zeescheepvaart in het intercontinentale verkeer het „zeer beslist ongewenst” maakt, dat zelfs maar de eventualiteit van regelingen in het kader van het verdrag is geopend. „Hoewel unanimiteit in de Raad van Ministers te allen tijde is vereist, is de bepaling toch niet zonder gevaar, omdat zij a.h.w. een invitatie aan de Europese Commissie bevat voorstellen terzake te formuleren”.

Ik ben geneigd deze beduchtheid voorshands overdreven te achten, omdat moeilijk is aan te nemen, dat de Nederlandse Regering zou zwichten voor eventuele pogingen van de zijde van andere landen om haar op dit punt door „koppelverkoop” te pressen tot het aanvaarden van op zichzelf, speciaal voor de Nederlandse verhoudingen²⁾, als ongewenst te beschouwen regelingen. *Niettemin moet het in hoge mate gewenst worden geacht, dat zowel de Regering als de Nederlandse vertegenwoordigers in de Europese organen zich reeds nu terdege realiseren, wat in deze, zeker van Nederlands standpunt beziën, als ongewenst en wat als gewenst is te beschouwen.*

Tot deze bezinning is te meer aanleiding gezien enkele niet bepaald overtuigende, noch overtuigende uitlatingen van de toenmalige Minister van Verkeer en Waterstaat, Mr. Algera, bij gelegenheid van de mondelinge behandeling van het E.E.G.-verdrag in de Tweede Kamer. De Minister wees er o.a. op, dat lucht- en zeevaart zich vooral in

¹⁾ Niemand sprak, wonderlijk genoeg, over de reeds binnen (Klein-) Europa bestaande discriminaties (luchtvaartpolitieke restricties), terwijl het toch voor de hand zou liggen, dat men begint, dááaraan te tornen. Ik kom hierop in het verdere betoog nog nader terug.

²⁾ Het hierna volgende betoog is echter méér dan alleen een pleidooi voor eigen parochie, aangezien op goede gronden kan worden gesteld, „dat het specifiek Nederlandse luchtvaartbelang, meer dan de bijzondere luchtvaartbelangen van vele andere Staten, samenvalt met het algemene luchtvaartbelang” (Prof. Mr. D. Goedhuis, geciteerd in „Post-war international civil aviation policy and the law of the air” door H. A. Wasenbergh, blz. 158).

wereldverband bewegen en dat er „uit dien hoofde” voor een regeling van deze beide sectoren in het verdrag *nog geen* aanleiding bestond. Voorts noemde hij de verhouding tot derde landen „een zeer delicate aangelegenheid”, weshalve het gewenst ware te achten, dat eventuele regelingen *voorschands* met unanimitieit worden getroffen ³⁾.

Ik meen, dat het zaak is, dat de Nederlandse Regering zich ten deze ook in de toekomst niet, in een onbewaakt ogenblik, toch laat verleiden tot het *alsnog* aanvaarden van ongewenste regelingen.

Geen fraai beeld.

De internationale luchtvaart geeft qua rentabiliteit in het algemeen geen bijzonder fraai beeld te zien, terwijl de werkelijke situatie in tal van landen nog wordt versluierd door overheidssubsidies in velerlei vorm. Een van de belangrijkste oorzaken van deze onbevredigende situatie is gelegen in de onvrijheid van de lucht. Om redenen van nationaal prestige en soms ook van militair-strategische aard voelt niet alleen haast elk land zich gedrongen er een eigen nationale luchtvaartmaatschappij op na te houden, maar deze ook zoveel mogelijk te beschermen. Men legt daartoe aan de activiteiten van concurrerende maatschappijen van andere landen vergaande beperkingen op, uitgaande van het principe — reeds vastgelegd in het Verdrag van Parijs van 1919 en zonder meer overgenomen in het Verdrag van Chicago van 1944 ⁴⁾ — „that every State has complete and exclusive sovereignty over the air-space above its territory”.

Het bedenkelijkst hierbij is, dat de honderden bilaterale overeenkomsten, waarbij lucht- en verkeersrechten worden uitgewisseld, met name ten aanzien van het verlenen van zgn. vijfde vrijheidsrechten (d.i. het recht om vervoer tussen twee vreemde landen te bewerkstelligen) uiterst restrictief zijn. Dit vormt een ernstige belemmering — mede tot schade van het reizende publiek — voor een gezonde ontwikkeling van het luchtverkeer, aangezien een economisch verantwoorde exploitatie van lange afstandslijnen en zeker het daarbij behalen van een redelijk rendement veelal staat en valt met de mogelijkheid, zulke vijfde vrijheidsrechten uit te oefenen. Dit geldt in het bijzonder voor een luchtvaartmaatschappij van een klein land, zoals de K.L.M., die een wijd vertakt luchtnet van daaruit exploiteert; zo beschouwd is het te opmerkelijker, dat de K.L.M. op het algemene rentabiliteitsbeeld van de inter-

ationale luchtvaart nog een betrekkelijk gunstige uitzondering vormt.

De werkelijkheid is er blijkens het voorgaande nog bepaald niet naar om aan de I.C.A.O. de eer te geven, dat zij al ten naaste bij zou zijn geslaagd in de vervulling van wat krachtens de Chicago-conventie een harer voornaamste taken is, t.w. te verzekeren dat elk der deelnemende landen een „fair opportunity” heeft om in de internationale luchtvaart te participeren.

De luchtverbindingen in Europa vervullen in belangrijke mate een aan- en afvoerfunctie, zodat zij niet alleen zijn gericht op het voorzien in regionale verkeersbehoeften. De grote Europese luchtvaartmaatschappijen onderhouden elk ⁵⁾ min of meer belangrijke intercontinentale diensten met aansluitende Europese diensten. Aangezien in het intercontinentale verkeer de mogelijkheden voor winstgevend exploitatie, ondanks restricties, bepaald groter zijn dan in het Europese verkeer, zijn de luchtvaartmaatschappijen er wat dit laatste betreft primair in geïnteresseerd passagiers c.q. vracht aan te trekken voor hun intercontinentale lijnen (en van elders aangevoerde passagiers en vracht naar hun Europese bestemming af te voeren). Het voorzien in de regionale verkeersbehoeften van Europa zelf is op deze aan- en afvoerfunctie afgestemd.

Een en ander heeft ertoe geleid enerzijds, dat ook in het Europese verkeer op grote schaal luchtvaartpolitieke restricties worden toegepast (om het wegzuigen van „eigen” passagiers door anderen tegen te gaan) en anderzijds, dat een soort uitstralingssysteem is gegroeid met als gevolg „overlapping” van diensten op bepaalde trajecten (waar dus de vele varkens de spoeling dun maken), daartegenover minder ideale bediening van, uit een oogpunt van intercontinentale aan- of afvoerwaarde, minder interessante andere trajecten, multiplicering van gronddiensten en in het algemeen een nogal wat te wensen overlatende graad van efficiency. Wel heeft in een aantal gevallen samenwerking van maatschappijen (o.a. in de vorm van het gezamenlijk, in „pool”-verband, exploiteren van bepaalde verbindingen, zulks ter compensering van restricties); enige verbetering teweeg gebracht, maar dit bleef tot dusverre lapwerk. Van een patroon van luchtdiensten, dat en logisch is opgebouwd en rationeel wordt bediend, is dus in Europa bepaald nog onvoldoende sprake, hoewel men dat — zo ergens — juist in Europa met zijn goed ontwikkelde, intensieve grondtransport zou mogen verwachten.

³⁾ Handelingen Tweede Kamer, deel I, zitting 1957-1958, blz. 132 (cursiveringen van schrijver dezes).

⁴⁾ Bij dit verdrag werd ook opgericht de I.C.A.O., de International Civil Aviation Organization, met als doelstelling „to develop the principles and techniques of international air navigation and to foster the planning and development of international air transport”.

⁵⁾ De situatie in Engeland vormt op deze regel in zoverre formeel een uitzondering, dat men daar twee (overheids)luchtvaartmaatschappijen kent, waarvan de ene (B.O.A.C.) alleen intercontinentaal en de andere (B.E.A.) praktisch alleen regionaal-Europees vervoer verzorgt; zij hebben dus duidelijk een complementair karakter.

(Advertentie)

STAPEL

Met papier en met plastic geïsoleerde kabels voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie Kabelgarnituren, koperdraad en koperdraadkabel. Staaldraad en staalband.

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK • DELFT

Voorstellen voor rationalisatie via „integratie”.

Aangezien men derhalve, ondanks door de luchtvaartmaatschappijen zelf in onderling overleg en onderlinge samenwerking reeds tot stand gebrachte verbeteringen, niet kan zeggen, dat het luchtverkeer in Europa op de meest efficiënte wijze wordt verzorgd, is het niet te verwonderen, dat in de afgelopen jaren, naarmate de plannen om te komen tot een nauwere samenwerking in Europa vastere vorm begonnen aan te nemen, in verschillende kringen de gedachte is gerezen, dat men de oplossing van de problemen op het gebied van de Europese luchtvaart eveneens moest zoeken in de richting van „integratie”. Zulks temeer aangezien het scheppen van gezondere luchtvaartverhoudingen in wereldwijd (d.i. I.C.A.O.-) verband voorshands onbereikbaar was gebleken.

In 1951 werd in het kader van de Raad van Eurōpa een drietal voorstellen tot „luchtvaartintegratie” in regionaal-Europees verband gelanceerd.

Het meest revolutionair was een plan van de toenmalige Italiaanse Minister van Buitenlandse Zaken, Graaf Sforza, dat voorzag in het scheppen van:

1e. één gemeenschappelijk Europees luchtruim (op zichzelf een gezonde gedachte);

2e. een „Joint Supra National Authority” als vertegenwoordiger van de deelnemende regeringen, die het beheer over dit luchtruim zou hebben te voeren (beslissingen te nemen bij eenvoudige meerderheid, waarbij de stemmen van de verschillende landen zouden worden gewogen op basis van het bevolkingsgetal, de oppervlakte en de geografische ligging);

3e. een „European Air Syndicate”, gevormd door de luchtvaartmaatschappijen van de deelnemende landen, dat onder toezicht van de sub 2e bedoelde Hoge Autoriteit het luchtverkeer in de Europese luchtruimte op zo rationeel mogelijke wijze door deze maatschappijen zou moeten doen uitvoeren en de baten of lasten van deze gecoördineerde en gerationaliseerde exploitatie van het Europese luchtnet volgens nader met de H.A. overeen te komen normen over de verschillende maatschappijen zou moeten omslaan.

Een tweede plan, dat ter tafel kwam, was van de Fransman Bonnefous. Dit plan voorzag in de oprichting van een Hoge Autoriteit voor alle takken van het vervoer in Europa, inclusief de luchtvaart, die de bevoegdheid zou hebben beslissingen te nemen „with regard to questions of transport affecting two or more membercountries”. De stemmenverhouding binnen deze H.A. zou afhankelijk moeten zijn van het inwonertal der deelnemende landen.

Vervolgens kwam er nog een plan uit de koker van de Nederlandse afgevaardigde, de heer J. van de Kieft, dat tenderde naar het creëren van één enkele Europese luchtvaartmaatschappij in de geest van de Scandinavian Airlines System (S.A.S.), eventueel voorshands alleen voor het intra-Europese verkeer, maar desnoods („if on examination it were found to be impossible to deal with intra-European lines independently of the transatlantic lines”) ook de intercontinentale lijnen omvattend. In het midden

werd gelaten, naar welke criteria het aandeel van de verschillende landen c.q. maatschappijen in deze „associatie” ware te bepalen.

Uit de veelszins kritische en afwijzende reacties op al deze voorstellen heeft de Raad van Europa de voor de hand liggende conclusie getrokken, dat die voorstellen de oplossing voor de onmiskenbaar bestaande problematiek van de Europese burgerluchtvaart, zoals die hierboven in het kort werd geschetst, in de verkeerde richting zochten. En dat veeleer — conform het o.a. van Nederlandse zijde gehuldigde standpunt — diende te worden gespeurd naar wegen en mogelijkheden om enerzijds te komen tot een geleidelijke vrijmaking van de lucht in Europa via een te sluiten liberaal multilateraal verdrag betreffende de uitwisseling van commerciële rechten en anderzijds de samenwerking op basis van vrijwilligheid van de luchtvaartmaatschappijen zelf ⁶⁾, met name in het technische, het operationele en het commerciële vlak, te stimuleren. Een groot winstpunt van de discussies was mede, dat men zich beter dan voorheen was gaan realiseren, dat er in feite een onverbreekelijk verband bestaat tussen de intercontinentale diensten van de Europese luchtvaartmaatschappijen en hun Europese luchtnet en dat men dit laatste dan ook niet uit dit geheel kan afsplitsen ter „regulering” van hogerhand dan op straffe van een fundamentele aantasting van de totale positie der betrokken maatschappijen.

De nadere vraag, in welk kader men de zoëven genoemde problemen het best zou kunnen aanvangen, met name wel of niet onder auspiciën van de I.C.A.O. (vgl. noot 4), werd bevestigend beantwoord. Het resultaat was ten slotte, dat na een tweetal voorbereidende bijeenkomsten in 1953 en 1954 werd overgegaan tot het formeren van de Europese Burgerluchtvaart Conferentie (European Civil Aviation Conference, E.C.A.C.) als een soort Europees filiaal van de I.C.A.O. Deze nieuwe organisatie, die in 1955 voor het eerst bijeenkwam, heeft evenals de I.C.A.O. niet een supranationaal, maar een intergouvernementeel karakter en alleen adviserende bevoegdheden. Zij kreeg tot taak „to review the development of intra-European air transport with the object of promoting the co-ordination, the better utilization and the orderly development of such air transport”.

In een volgend artikel zal worden uiteengezet, waarom deze ontwikkeling is te beschouwen als een stap in de goede richting, gezien enerzijds de dringende wenselijkheid van een sanering op het gebied van de Europese luchtvaartverhoudingen en anderzijds de overwegende bezwaren, die tegen de verschillende hierboven aangeduide „integratie”-voorstellen dienen te worden ingebracht.

⁵⁾ -Gravenhage.

J. H. SPIEGELBERG.

⁶⁾ Inmiddels waren een aantal Europese luchtvaartmaatschappijen, waaronder de K.L.M., overgegaan tot de oprichting van het Air Research Bureau in Brussel, bedoeld als een centrum tot bestudering en bespreking van de mogelijkheden van zulk een vrijwillige samenwerking. De voornaamste Europese maatschappijen zijn thans bij dit A.R.B. aangesloten.

Blijf bij — Lees „E.-S.B.”!

Een hoog niveau van besparingen voor het welzijn van ons volk nu en in de toekomst is dringend geboden. Een belangrijke maatregel om het sparen te bevorderen zou zijn de over spaartegoeden ontvangen rente vrij te stellen van inkomstenbelasting. Een dergelijke maatregel zou vooral psychologisch een gunstige uitwerking hebben. Een effectiever methode om het sparen te stimuleren is evenwel het voor de inkomstenbelasting aftrekbaar maken van spaarbedragen tot een zeker maximum, bijv. f. 1.000 per jaar voor de spaarder-belastingplichtige zelf met daarboven bijv. f. 500 voor zijn echtgenote en voor ieder kind, waarvoor kinder aftrek wordt genoten. Ook de spaarder, die uitsluitend loonbelasting betaalt, zou hiervan moeten meeprofiteren; voor hem zou de werkgever een bemiddelende rol kunnen spelen. Om het doel te bereiken, dat dit geld gedurende een aantal jaren beschikbaar blijft voor investering, is het noodzakelijk, dat het enige tijd — bijv. gedurende 3 of ten hoogste 5 jaren — geblokkeerd wordt.

Belastingvrij sparen

In vele toonaarden en bij verschillende gelegenheden is de laatste jaren geconstateerd, dat er veel meer gespaard zal moeten worden, willen wij het niveau, waarop wij als volk leven, kunnen handhaven. De enorme bedragen, die zullen moeten worden geïnvesteerd in de talrijke en grote werken, welke wij in de komende jaren in snel tempo zullen moeten realiseren en waarvan de uitvoering gedeeltelijk is aangevangen, kunnen slechts door sparen worden verkregen. In de Troonrede ter gelegenheid van de opening van de Staten-Generaal op 16 september jl. heeft H.M. de Koningin het nogmaals gezegd: „Een hoog niveau van besparingen voor het welzijn van ons volk nu en in de toekomst is dringend geboden”. De Regering heeft hiermede opnieuw beklemtoond, welk belang zij aan het sparen hecht.

Van regeringszijde wordt thans gewerkt aan een aantal maatregelen ter bevordering van het sparen en van de bezitsvorming. Gedurende de na-oorlogse jaren heeft een reeks van wettelijke maatregelen het sparen door de onderneming aantrekkelijk gemaakt. Deze maatregelen kwamen alle neer op belastingfaciliteiten. Thans valt de aandacht op het sparen in de gezinshuishouding. Ter bevordering hiervan zijn als eerste ingevoerd de gepremieerde spaarregelingen voor ambtenaren en voor jeugdige personen van 15-21 jaar. In beide regelingen is opgenomen de belastingvrijdom voor de te ontvangen premie. Helaas kunnen slechts beperkte groepen bevoorrechte personen van deze faciliteiten profiteren, nu deze in de particuliere spaarsfeer hun intrede doen. Wel heeft Minister-Struycken in de toelichting op de begroting voor Binnenlandse Zaken, Bezitsvorming en Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie aangekondigd, dat ook voor andere spaarregelingen vrijstelling van fiscale en sociale lasten voor werkgeversbijdragen zullen worden voorgesteld, maar ook deze maatregel is slechts van zeer geringe betekenis voor de stimulering van het sparen in het algemeen. Gelukkig deelt de Minister ook mede, dat verdere fiscale voorzieningen ter bevordering van de bezitsvorming zullen worden overwogen. Wij kunnen slechts hopen, dat hiermede het normale sparen in zijn algemeenheid via de spaarinstellingen eindelijk de stimulans van de belastingfaciliteiten zal

krijgen, zoals dat reeds in zo vele landen het geval is.

Welke mogelijkheden liggen hier? In het Vakblad voor Nederlandse Spaarbanken ¹⁾ noemt Drs. H. te Velde drie verschillende methoden, welke in de praktijk in het buitenland zijn toegepast, nl.:

- de over spaartegoeden vergoede rente is vrijgesteld van inkomstenbelasting;
- de spaartegoeden zijn vrijgesteld van vermogensbelasting;
- bepaalde spaarbedragen mogen van het inkomen worden afgetrokken en zijn dan belastingvrij.

Het minst belangrijk is ongetwijfeld de onder b genoemde mogelijkheid van vrijstelling van vermogensbelasting voor spaartegoeden. Invoering hiervan zou veeleer omzetting van andere beleggingen in spaartegoeden tot resultaat hebben dan de vorming van nieuwe spaartegoeden te weeg brengen. Ik zal daarom deze mogelijkheid verder buiten beschouwing laten.

De eerstgenoemde mogelijkheid, om de over spaartegoeden ontvangen rente vrij te stellen van inkomstenbelasting, lijkt mij daarentegen bijzonder belangrijk. Weliswaar is het een feit, dat een deel van het sparend publiek alleen loonbelasting betaalt, maar daarnaast staat toch een belangrijk deel van ons volk, dat met een klein of middelmatig inkomen wel in de inkomstenbelasting valt. Naar de vrij algemene opvatting is het juist dat deel, dat het het zwaarst te verduren heeft. Voor deze mensen is iedere verlichting bijzonder welkom. Met vrijstelling van inkomstenbelasting van de spaarbankrente zouden deze enigszins tegemoet gekomen worden. Voor de kleine groep met grote inkomens zal weliswaar deze vrijstelling het meeste profijt opleveren, maar, indien men het vrijgestelde bedrag beperkt tot bijv. f. 300 per jaar, wordt dit niet buitensporig. De drang om grote kapitalen aan andere beleggingen om te zetten in een spaarbanktegoed wordt dan vermeden.

¹⁾ Drs. H. te Velde: „Sparen met fiscale faciliteiten”, Vakblad voor Nederlandse Spaarbanken d.d. 31 oktober 1957.

Er is evenwel nog een zeer belangrijke factor, die te vaak over het hoofd gezien wordt, maar waarvan iedere spaarbankdeskundige de grote betekenis slechts zal kunnen beamen. Dit is de psychologische uitwerking van een dergelijke maatregel. Hoe weinigen van de kleine spaarders beseffen, dat zij ook thans geen (inkomsten) belasting over de ontvangen rente betalen? Het bedrag hiervan is immers veelal veel te gering. Aan de loketten van onze spaarbanken komt zeer vele malen de vraag naar voren: „Moet ik nu belasting betalen van mijn spaargeld?”. De vragers weten zelf meestal niet, welke belasting zij bedoelen en of zij deze over het kapitaal of over de rente zouden moeten betalen. De kleine man kent alleen maar „belasting” en uit angst hiervoor houdt hij of zijn spaarduitjes vaak in de oude kous thuis of hij maakt alles direct op. Dat nog enorme bedragen werkeloos in linnenkasten en asladen verborgen liggen, lezen wij geregeld in de krant, als er bij brand geld verloren is gegaan. Maar heel duidelijk bleek dit ook, toen tegen de algemene verwachting in direct na de ramp van februari 1953 in Zeeland het geld naar de spaarbanken toevloede in plaats van te worden opgenomen voor aanschaf van verloren gegane goederen. Als „men” wist, dat men geen „belasting” behoefde te betalen over zijn spaargeld (en ook niet over de rente), zou dit ongetwijfeld een bijzondere stimulans blijken te zijn niet alleen voor het activeren van nu werkeloos liggend geld door storting bij spaarbanken maar ook voor het sparen in werkelijke zin door grote groepen van de bevolking, die dit nu bewust nalaten, omdat het anders toch maar voor de „belasting” is.

De derde methode om spaarbedragen tot een zeker maximum voor de inkomstenbelasting aftrekbaar te maken is zonder twijfel de meest effectieve. De mogelijkheid om door spaarzaamheid door een extra voorzichtig beheer van het inkomen, een belangrijke premie in de vorm van belastingvermindering te kunnen verdienen zal velen er toe brengen de eisen wat lager te stellen of er toe bewegen door wat harder te werken dit sparen mogelijk te maken. Deze methode is evenals de hierboven besproken vrijstelling van inkomstenbelasting van de rente over spaargelden in verschillende landen van West-Europa toegepast. Ook in dit geval komt de vraag naar voren, hoe de spaarder, die uitsluitend loonbelasting betaalt, hiervan kan profiteren. Hierbij zal de werkgever een bemiddelende rol kunnen spelen. Indien de werknemer opdracht geeft periodiek een zeker bedrag over te maken naar een spaarinstelling ten gunste van zijn belastingvrije spaarrekening, kan bij de berekening van de loonbelasting hiermede eenvoudig rekening worden gehouden. Naar mijn mening kan het feit, dat dan wellicht het over te maken bedrag tevoren zou moeten worden vastgesteld, slechts als een voordeel beschouwd worden. De regelmaat in het sparen is zowel voor de spaarder als voor de spaarinstelling (met daarachter de Overheid, aan wie immers vrijwel alle aan de spaarinstellingen toevertrouwde gelden ter leen gegeven worden) van groot belang.

Over de hoogte van het bedrag, dat op deze wijze aftrekbaar voor de inkomstenbelasting gemaakt zou moeten worden, kan men natuurlijk van mening verschillen. Een uitgangspunt lijkt mij bijv. f. 1.000 per jaar voor de spaarder-belastingplichtige zelf met daarboven bijv. f. 500 voor zijn echtgenote en voor ieder kind, waarvoor kinder-aftrek wordt genoten.

Om het doel te bereiken, dat dit geld gedurende een aantal jaren beschikbaar blijft voor investering, is het noodzakelijk, dat het enige tijd geblokkeerd wordt. Tegenover het fiscale voordeel voor de belastingplichtige staat dus het nadeel, dat deze spaarbedragen gedurende een zeker aantal jaren niet teruggevraagd kunnen worden. De periode van blokkering zou m.i. niet zo lang moeten zijn, dat deze voor velen prohibitief zou zijn. Een blokkering gedurende 3 of ten hoogste 5 jaren lijkt lang voldoende. Wellicht ware te overwegen om in uitzonderingsgevallen, zoals bijv. overlijden van de spaarder-belastingplichtige of van een der gezinsleden, een opheffing van de blokkering toe te staan.

Het feit ligt er, dat het sterk progressieve tarief van onze inkomstenbelasting degenen met de hoogste inkomens het meest zal doen profiteren van een regeling als hierboven is geschetst. Maar het is immers de opzet het sparen aan te moedigen. Deze kleine groep van grote belastingbetalers zal dus sterk geneigd zijn een zo groot mogelijk spaarbedrag af te zonderen, waardoor de opzet bereikt wordt. Daarnaast staat de tussengroep met inkomens van f. 6.000 tot f. 20.000. Deze groep heeft het thans veelal zeer moeilijk en het is voor velen hieruit bijna onmogelijk spaarbedragen van enige betekenis over te leggen, hoewel juist deze groep van nature bijzonder tot sparen geneigd is. Voor deze groep zou een aftrekbaar maken van spaarbedragen voor de belasting een zeer welkome hulp zijn en een extra aansporing om het uiterste te doen om tot sparen te komen. Ook voor de groep jonge, nog ongetrouwde mensen zou een dergelijke maatregel een grote prikkel zijn tot sparen. Sparen van geld, dat zij bij de inrichting van een woning of een bedrijf na enkele jaren erg goed kunnen gebruiken.

Fiscale faciliteiten brengen uiteraard offers voor de Schatkist met zich mede. Maar vooral in het geval, dat alleen de rente over spaarsaldi belastingvrij wordt gemaakt, zal dit offer al zeer gering zijn. Maar ook in het geval, dat een zeker spaarbedrag jaarlijks voor de inkomstenbelasting afgetrokken mag worden, zal het offer voor de Schatkist gemakkelijk te dragen zijn, indien men daartegenover in aanmerking neemt, dat met deze sterke prikkel ongetwijfeld belangrijke bedragen extra via de spaarinstellingen voor investeringen beschikbaar komen. En deze bedragen zijn absoluut noodzakelijk, nu en in de toekomst.

Wellicht zal men opmerken, dat de kans niet denkbeeldig is, dat men bedragen zal overboeken van bestaande spaarrekeningen naar belastingvrije spaarrekeningen om op deze wijze een voordeel in de vorm van belastingvermindering te verkrijgen. Ongetwijfeld zal dit in zekere mate geschieden. Maar niet uit het oog mag worden verloren, dat men hiermede zijn geld gedurende een aantal jaren vastlegt. Men zal deze consequentie goed moeten overwegen alvorens men zo iets doet. Bovendien kan dit maar zeer beperkt plaatsvinden. In West-Duitsland, waar men dit systeem sinds 1948 toepast, zijn de ervaringen in deze hoopgevend.

Moge de Regering, zoekend naar de bronnen, waaruit de miljarden zullen moeten komen, welke nodig zijn om de toekomst van ons land economisch te verzekeren, ernstig overwegen eindelijk het sparen actief te bevorderen door de prikkel van zekere belastingfaciliteiten.

Hilversum.

Mr. G. H. FUHRI SNETHLAGE.

De hoofdzaken van het compromis in de Amerikaanse handelspolitiek kunnen als volgt worden samengevat: het Congres gaf zijn goedkeuring aan een verlenging van de Reciprocal Trade Agreements Act met een termijn van vier jaren, terwijl de President wordt gemachtigd gedurende deze termijn tarieven te verlagen met maximaal 20 pCt. Deze verlaging mag niet meer dan 10 pCt. per jaar bedragen; wel echter — en zulks in tegenstelling tot de tot nu toe gevolgde procedure — mag de President nog in het laatste van de komende vier jaren tot een reductie met 20 pCt. besluiten. Deze reductie zal dan eerst na het verstrijken van de geldigheidsduur van de wet volledig in werking treden. Schrijver beziet deze jongste verlenging van de Reciprocal Trade Agreements Act vanuit verschillend standpunt. Al naar gelang het ingenomen standpunt valt het oordeel verschillend uit, hetgeen ook het geval is indien men een onderscheid maakt tussen de beoordeling op korte termijn en die op lange termijn.

Het compromis in de Amerikaanse handelspolitiek

In het begin van dit jaar werden in een beschouwing over de Amerikaanse handelspolitiek de vooruitzichten voor 1958 geanalyseerd¹⁾. De conclusie waartoe deze beschouwing leidde was vrij somber. De Regering Eisenhower had juist haar plannen ten aanzien van de Wet op de Wederzijdse Handelsakkoorden gepubliceerd. Daarin werd voorgesteld deze wet met een termijn van vijf jaren te verlengen, gedurende welke de President tot tariefsverlagingen van maximaal 25 pCt. van de bestaande rechten zou mogen overgaan. Daartegenover echter bleken de protectionistische stromingen aan kracht te hebben gewonnen. De kans op een verwezenlijking van het regeringsprogramma leek dan ook gering en zo dit programma gerealiseerd zou worden, scheen de kans groot, dat dit gepaard zou gaan met niet onaanzienlijke concessies aan de protectionisten.

De strijd was heftig en op het eerste gezicht lijkt het resultaat dan ook bevredigend. Het Congres gaf zijn goedkeuring aan een verlenging van de Reciprocal Trade Agreements Act met een termijn van vier jaren, terwijl de President wordt gemachtigd gedurende deze termijn tarieven te verlagen met maximaal 20 pCt. Deze verlaging mag niet meer dan 10 pCt. per jaar bedragen; wel echter — en zulks in tegenstelling tot de tot nu toe gevolgde procedure — mag de President nog in het laatste van de komende vier jaren tot een reductie met 20 pCt. besluiten. Deze reductie zal dan eerst na het verstrijken van de geldigheidsduur van de wet volledig in werking treden.

Aldus kunnen de hoofdzaken van het compromis worden samengevat. De termijn van vier jaren vormt het gemiddelde tussen de vijfjaarsperiode, welke door de Regering werd voorgesteld en door het Huis van Afgevaardigden goedgekeurd en de termijn van drie jaren met slechts 15 pCt. tariefsverlaging, waartoe de Senaat het voorstel terugbracht.

Men kan deze jongste verlenging van de Reciprocal Trade Agreements Act uit verschillend standpunt bezien. Voor de Regering Eisenhower betekent het resultaat dan wel geen volledig succes, maar toch zeker een zeer bevredigend resultaat. Ernstige weerstanden werden overwonnen.

De verlenging met vier jaren overtreft alle voorgaande; deze bedroegen nl. maximaal drie jaren. Bovendien werd opnieuw ruimte geschapen voor verdere tariefonderhandelingen. Als zodanig kan het resultaat dan ook met de woorden van de Minister van Handel, Sinclair Weeks, worden aangeduid als „het beste tot nu toe”.

Van internationaal standpunt bezien is er reden tot tevredenheid, niet tot juichen. Ten opzichte van voorgaande jaren is er een verbetering te constateren, zij het, dat de handelspolitieke beweeglijkheid van de Verenigde Staten beperkt blijft. Er blijft een vaste marge, hoewel deze is verbreed. De reciprociteit wordt gehandhaafd, evenzeer als alle overige beperkende bepalingen van de „escape clause” etc. Anderzijds dient evenwel ook overwogen te worden, dat de Verenigde Staten binnen het kader van het Reciprocal Trade Agreements Program in het verleden aanzienlijke concessies hebben verleend, waartegenover tegenprestaties staan, die ten gevolge van de nog steeds resterende restricties op de dollarinvoer vaak niet ten volle tot hun recht komen.

Bepaald onbevredigend is het resultaat indien men dit in een ruimer verband stelt, zoals bijv. Raymond Vernon dit deed²⁾. Deze auteur beziet de Amerikaanse handelspolitiek tegen de achtergrond van de algemene politieke constellatie en constateert, dat in de loop der na-oorlogse jaren de Verenigde Staten het leiderschap van de Westelijke wereld op het terrein van de handelspolitiek hebben verloren. De Regering bleef in gebreke wat betreft de aanpassing van de handelspolitiek aan de gewijzigde omstandigheden. Daarbij wijst Vernon op het herstel van Europa, gepaard gaande met een liberalisatie van het handelsverkeer, de toenemende concurrentie van Europese landen op de wereldmarkt, de invloed van de Westeuropese integratie en ten slotte op de steeds groter wordende betekenis van economische factoren in de strijd tussen Oost en West.

Vernon verbindt enige zeer ver strekkende conclusies aan zijn betoog. In dit kader zij slechts zijn conclusie vermeld, dat onder de huidige omstandigheden het regeringsvoorstel tot verlenging van de Wet op de Wederzijdse

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 20 februari 1958.

²⁾ „Trade policy in crisis”, Princeton University, Princeton New Jersey, maart 1958.

Handelsakkoorden, als een minimum programma moet worden beschouwd. De wereld zal door de aanvaarding van de regeringsvoorstellen — zo betoogt Vernon — nauwelijks overtuigd worden van de ernstige wil van de Verenigde Staten om voortgang te maken met de afbraak van de belemmeringen, die de internationale handel in de weg staan. Daarvoor zou meer nodig zijn. Met name valt dan te denken aan het loslaten van de strikte reciprociteit, het opheffen van de beperkingen, die clausules als de „escape clause” inhouden en bovenal ook aan het uitschakelen van de overwegende invloeden, die van de onderscheidene belangengroeperingen uitgaan.

Aldus kan men, al naar gelang het ingenomen standpunt, een variërend oordeel vellen. Dat is ook het geval indien men een onderscheid maakt tussen de beoordeling op korte termijn en die op lange termijn. Het compromis, dat tot stand kwam, kon alleen worden behaald ten koste van bepaalde concessies aan de protectionistische stromingen, die ofwel niet in de wet zelf tot uitdrukking komen, dan wel niet van ogenblikkelijke betekenis zijn.

Tot nu toe stond het de President vrij, aanbevelingen van de Tariff Commission, welke betrekking hebben op een tariefsverhoging op basis van de „escape clause”, naast zich neer te leggen. In veel gevallen hebben de Amerikaanse presidenten van dit recht gebruik gemaakt. Thans echter is de wet dusdanig geamendeerd, dat het Congres de bevoegdheid krijgt een weigering van de President om tot een tariefsverhoging over te gaan te niet te doen. Voor een dergelijk besluit evenwel is een tweederde meerderheid in beide Kamers nodig. Deze tweederde meerderheid zal vermoedelijk een ernstig struikelblok vormen en verhinderen, dat het Congres een beslissing van de President overstemt. Van een direct gevaar is dan ook geen sprake. Op langere termijn echter valt te vrezen voor de gevolgen, die uit het geschapen precedent kunnen voortvloeien.

In de loop der jaren zijn vele beperkende bepalingen in de Reciprocal Trade Agreements Act ingevoerd, die bij de respectieve verlengingen veelal werden verscherpt en uitgebreid. De „escape clause” zelf vormt daar een duidelijk voorbeeld van. Een der bezwaren, die juist tegen de verlenging van 1958 valt aan te voeren, vormt de bepaling, dat bij toepassing van de „escape clause” de rechten niet alleen kunnen worden verhoogd tot het niveau van 1945, zoals tot nu toe het geval was, maar zelfs tot het veel hogere oorspronkelijke niveau van 1934.

Eenzelfde ontwikkeling neemt men waar bij het in 1955 opgenomen „national security amendment”. Deze clausule wordt thans aanmerkelijk versterkt, door o.a. de werkloosheid als een factor van doorslaggevende betekenis bij een beroep op deze uitzondering aan te merken.

Het is op deze wijze, dat de ernstigste afbreuk wordt gedaan aan de in principe liberale opzet van de Wet op de

Wederzijdse Handelsakkoorden. Daarbij dient te worden opgemerkt, dat langs deze weg wellicht nog meer afbreuk wordt gedaan aan de belangen van de internationale handel, dan door de directe beperkingen, die in de Wet zelf worden gesteld. De protectionistische invloeden, die langs zijwegen binnendringen, versterken het gevoel van onzekerheid in de verhouding tussen de Verenigde Staten en de bevriende naties. De verscherping van de ontsnappingsclausules bedreigt in toenemende mate ieder succes op de Amerikaanse markt, waar een steeds ruimer gelegenheid wordt geboden om bij het binnendringen van de niet-Amerikaanse concurrentie een beroep te doen op een der uitzonderingsbepalingen. Indien het Congres er in latere jaren in zou slagen de beperking ten aanzien van zijn bevoegdheid om een besluit van de President te niet te doen, op te heffen, dan zou ten slotte het gehele fundament waarop de Wet op de Wederzijdse Handelsakkoorden berust ineen vallen.

Ten slotte nog een enkel woord over de eerder aangeduide concessies aan het protectionisme, die niet in de Wet zelf werden opgenomen. Enkele weken nadat President Eisenhower de Wet tot verlenging van de Reciprocal Trade Agreements Act had ondertekend, kondigde de Regering een besluit af, waarin de contingentering van de invoer van lood en zink werd bekend gemaakt. Het eertijds door de Tarief Commissie ingediende voorstel tot verhoging van de rechten en de gelijktijdige contingentering van de invoer van deze beide produkten werd door de President verworpen. Ter compensatie werd toen een voorstel ingediend, dat de subsidiëring van de produktie van deze grondstoffen beoogde, welk voorstel echter geen genade kon vinden in het Congres. Ten slotte heeft de Regering toe moeten geven aan de drang tot bescherming en heeft zij besloten de invoer van lood en zink te beperken tot 80 pCt. van de gemiddelde invoer in de jaren 1953 tot 1957 (de Tariff Commission stelde indertijd een beperking tot 50 pCt. voor). Landen als Mexico, Peru, Australië en Canada zullen hierdoor ongetwijfeld zwaar worden getroffen. Aan de betekenis van de verlenging van de Reciprocal Trade Agreements Act doet deze nieuwe maatregel, die ongetwijfeld te rekenen valt tot de concessies, die moesten leiden tot de goedkeuring van de regeringsvoorstellen door het Congres, ernstig afbreuk.

Hetzelfde geldt ook voor de stilte, die wederom is ingetreden rond de ratificatie van de Overeenkomst inzake de Organisation for Trade Cooperation (O.T.C.). Zolang de Verenigde Staten niet hun definitieve goedkeuring hechten aan deze overeenkomst, zal het General Agreement on Tariffs and Trade de zo noodzakelijke versterking ontberen. Juist nu het totstandkomen van de E.E.G. en het onderzoek naar haar verhoudingen ten opzichte van derde landen een zo voornaam onderdeel uitmaakt van de werkzaamheden van het G.A.T.T., is dit te betreuren. Het zwijgen omtrent de O.T.C. geeft opnieuw aanleiding tot twijfel aan de oprechte wil van de Verenigde Staten om te komen tot een verruiming van de wereldhandel. Ongetwijfeld is deze wil bij de Regering aanwezig. De parlementaire procedure echter doet veel gewicht toekomen aan bepaalde, relatief vaak niet grote, groeperingen, die de verwezenlijking van het regeringsprogramma tegenhouden. De verdere ontwikkeling van het handelspolitieke beleid van de Verenigde Staten zal vooralsnog van de gezindheid van deze groeperingen afhankelijk blijven. Zolang zich geen ernstige economische terugslag voordoet lijkt evenwel een zeker evenwicht te zijn bereikt.

Wassenaar.

Dr. N. FRANKEN.

Binnenkort
verschijnt weer een
SPECIAAL NUMMER
van
„E.-S.B.”

BOEKBESPREKINGEN

De verantwoordelijke maatschappij. Veertig jaren christelijk-sociale ondernemersarbeid, 1918-1958. In opdracht van het Verbond van Protestants-Christelijke Werkgevers in Nederland uitgegeven door T. Wever te Franeker. Verschenen in de Christelijke Nationale Bibliotheek, 370 blz., f. 14,50.

Het wordt meer en meer gebruikelijk, dat verenigingen, ondernemingen en andersoortige organisaties bij een terugblik op een x-jarig bestaan de feestviering niet meer kracht bijzetten door een gedenkboek in de geijkte vorm, doch in tegenstelling daarmee het jubileum gaan zien als een goede gelegenheid om een aantal auteurs hun visie te doen geven op de betekenis van de jubilerende organisatie voor het maatschappelijk bestel. Dat een organisatie als het Verbond van Protestants-Christelijke Werkgevers in Nederland deze vorm heeft gekozen voor het gedenkboek ter gelegenheid van haar veertigjarig bestaan, mag men als een min of meer vanzelfsprekende, maar toch daarom niet minder gelukkige omstandigheid beschouwen. Vanzelfsprekend kan men deze vorm in dit geval achten, omdat een vakorganisatie toch eigenlijk niet zozeer betekenis heeft om zichzelf wil, doch veeleer moet worden gezien in haar relatie tot de maatschappij waarin zij werkt, zodat een principiële bezinning te dien aanzien als het ware voor de hand ligt. Gelukkig kan men deze keuze achten, omdat in plaats van een toch doorgaans wat dorre historische verhandeling over activiteiten uit het verleden, vergaderingen en besluiten — dit alles verlucht met de gebruikelijke reeks prenten, die de lezer voert van een primitief gebouwtje en een achter wankel tafeltjes zetelend bestuur naar een culminatiepunt van Kurhausvergaderingen, waar zelfs ministers verschijnen — nu een opstellenbundel beschikbaar is gekomen, waarin de plaats van de protestants-christelijke werkgeversorganisatie in het maatschappelijk leven vanuit vele gezichtshoeken wordt gezien.

Uitgangspunt voor deze bundel vormt de door de Wereldraad van Kerken in 1948 omschreven verantwoordelijkheid van de mens jegens God en zijn naaste, welke verantwoordelijkheid steunt op het streven naar het juiste evenwicht tussen persoonlijke vrijheid en gemeenschapsbesef. Daarmee is al direct principieel stelling gekozen ten aanzien van de economisch-politieke vragen van onze tijd; eensdeels vloeit hieruit immers een afwijzing voort van het socialisme, omdat dit onvoldoende perspectieven biedt voor de vrije ontplooiing van het individu in het economische leven, anderdeels wordt ook het liberalisme niet aanvaardbaar geacht, omdat dit niet is doortrokken van een gemeenschapsgezindheid, die kenmerkend is voor de verantwoordelijke maatschappij. Deze middenpositie kiezend pogen de verschillende auteurs vanuit Bijbelse normen te komen tot nadere concretisering van de richtlijnen voor het verantwoordelijke handelen in onze maatschappij.

Over de vraag, of zulks zonder meer mogelijk is, wordt in protestantse kring tegenwoordig zeer verschillend geoordeeld. De Bijbel is immers voor alles een heilsboodschap en aangezien deze op uiteenlopende wijzen wordt geïnterpreteerd, vloeien daaruit allerlei meningsverschillen voort over de betekenis van de Bijbelse beginselen voor de hedendaagse maatschappij. Bovendien was de economische en sociale orde in het Israël van talloze eeuwen terug van een zo totaal ander karakter dan die van thans, dat de ver-

taling van Bijbelse denkwijzen in hedendaagse begrippen en opvattingen ook mede hierdoor wordt bemoeilijkt. Achten sommigen op grond hiervan de overbrugging van de distantie in tijd en plaats welhaast onmogelijk, anderen zoeken naar een formulering van Bijbelse beginselen, die zich ook voor de oplossing van contemporaine vragen laten toepassen. Vanuit deze laatste geestesgesteldheid is de voor ons liggende bundel opstellen geschreven; de auteurs pogen ieder op hun terrein de maatschappelijke houding van de Christen in deze tijd te bepalen.

In totaal vijftien opstellen omvattend, is de bundel in vijf delen onderverdeeld, waarbij achtereenvolgens aan de orde komen: de achtergronden van de christelijk-sociale beweging, de verhouding tussen mens en medemens, eerst in de onderneming, vervolgens in de maatschappij en ten slotte in het wereldgeheel, terwijl het laatste gedeelte een terugblik geeft op veertig jaren christelijk-sociale ondernemersarbeid. Hoewel niet alle bijdragen zich in dit schema laten vangen, heeft het toch het voordeel dat men ziet hoezeer gestreefd is naar een logische opbouw, waarbij eerst de grondslagen van de christelijk-organisatorische beweging worden behandeld en daarna de toepassing daarvan op een steeds breder terrein aan de orde komt. Echter moet men het een bezwaar achten, dat in deel I alleen maar twee theologen aan het woord komen, waardoor de behandelingswijze in dit gedeelte zich nogal onderscheidt van die van de overige delen. Intussen accentueert dit nog het feit, dat de stap van levensbeschouwelijke beginselen naar de praktijk (dus van deel I naar de volgende delen) een zeer moeilijke is, een probleem dat eigenlijk in alle bijdragen om de hoek komt kijken. Dientengevolge ontsnappen ook niet alle auteurs aan het hiermee verbonden gevaar, dat men aan graag gewenste, doch zeer menselijke zaken kracht poogt bij te zetten door gebruikmaking van bepaalde Bijbelteksten, die zich toch eigenlijk op een hoger doel richten. Ook de soms irriterende gewoonte om na een overigens zakelijk gehouden redenering naar een hooggestemde, plechtige slottirade toe te werken, moet in dit verband worden signaleerd. Maar over het algemeen is het gehalte van de opstellen wel zodanig, dat men dit gevaar weet te ontwijken en vaak wordt in een betoog een werkelijk organische samenhang tussen levensbeschouwing en praktisch handelen aangetoond.

Van deel I moet vooral het opstel van Prof. Schippers worden genoemd, dat in eenvoudige taal een fundamentele plaatsbepaling tracht te geven van de christelijk-sociale organisaties. Daarbij komt uiteraard ook het probleem van de verzuiling aan de orde, waarbij het opvalt hoezeer deze verzuiling ook op praktische gronden wordt verdedigd:

Bij deel II, dat dus handelt over de menselijke verhoudingen binnen de onderneming, gaat onze voorkeur in het bijzonder uit naar het door Prof. Van der Kooy geschreven opstel over de figuur van de ondernemer. Het is een lucide literatuurbespreking, waarin de auteur de ontwikkeling van de gedachten over de ondernemersfunctie op zeer logische wijze aan het oog voorbij doet gaan. Minder overtuigend is de bijdrage van Prof. Van Riessen, omdat dit opstel te veel uitspraken bevat als deze: „Wie de arbeid als een roeping ziet in het licht van de scheppingsopdracht, zal altijd wel werk vinden”. Ook al plaatst men een dergelijke uitlating in het verband van de verdere tekst, dan nog kan men zich niet aan de indruk onttrekken, dat dit een in wezen nietszeggende oplossing is voor een zo moeilijk probleem als dat van de conjuncturele en structurele werkloosheid.

Deel III, dat de titel draagt: „Mens en medemens in de maatschappij”, bevat een zeer lezenswaardig artikel van Prof. Borst over de bedrijfsorganisatie. Daarin wordt de stelling ontwikkeld, dat men de p.b.o. vanuit tweeërlei oogpunt kan bezien, nl. vanuit de gezindheidsgedachte en vanuit de machtsgedachte. Het is duidelijk wat hier bedoeld wordt; tegenover elkaar worden gesteld de denkbeelden van hen, die de bedrijfsorganisatie willen zien als een poging tot het vestigen van een werkelijke gemeenschap tussen werkgevers en werknemers, en de opvattingen van hen, die de p.b.o. beschouwen als een instituut, waarbinnen de machtsstrijd tussen de arbeid en het kapitaal nieuwe vormen kan aannemen. Borst laat duidelijk zien hoe gezindheidslijn en machtslijn in de bedrijfsorganisatie voor de schijn misschien wel eens kunnen samenvallen, doch in wezen toch ver uit elkaar lopen. Wellicht idealiseert de auteur de gezindheidsgedachte in de p.b.o. al te zeer — zo wordt bijv. het gevaar van een gemeenschappelijk machtsfront van samenwerkende werkgevers en werknemers tegenover de consumenten (vergeten groepen e.d.) weliswaar niet over het hoofd gezien, maar toch onderschat — doch dit neemt niet weg, dat deze beschouwing over de p.b.o. een van de meest belangwekkende is van de laatste tijd.

Uit dit gedeelte moeten voorts worden genoemd het artikel van Prof. Koyck over machtsvorming en mededinging, alsmede het betoog van Drs. De Pous over aanvaardbare inkomensverdeling. Ofschoon deze laatste bijdrage misschien wat overladen is, omdat de auteur het zo lastige probleem van de inkomensverdeling vanuit te veel gezichtspunten heeft willen benaderen, heeft dit stuk toch vooral betekenis om de zeer fundamentele beschouwing, die daarin wordt gegeven over de N.V.V.-publicatie „Wenkend perspectief”. Deze beschouwing is er een prachtig voorbeeld van hoe men vanuit een theoretisch beginsel redenerend (i.c. Marshalls onderscheid tussen „opportunity-cost” en „disutility cost”) kan komen tot een immanente kritiek op onvoldoende doordachte economisch-politieke opvattingen.

Wij gaan verder voorbij aan twee lezenswaardige artikelen over belastingstructuur en over sociale zekerheid om dan bij deel IV te komen, dat de interpersonele relaties vanuit het mondiale aspect tracht te benaderen. Dit gedeelte is m.i. het minst bevredigend. Het artikel van Prof. De Gaay Fortman is te zeer een opsomming geworden van de activiteiten van allerlei organisaties, die zich met de hulp aan onderontwikkelde gebieden bezig houden, zonder dat het probleem als zodanig uit de verf komt. Ook de bijdrage van Mr. Meynen is, naar mijn gevoel, niet geheel geslaagd, met name niet omdat op enkele punten een weinig op zijn plaats zijnde poging wordt gedaan om het hogere van het bovenzinnelijke te verbinden met het lagere van het triviale, menselijke handelen. Wat er bijv. van te zeggen als de spaarzaamheid van de Nederlander wordt voorgesteld als een streven om „evenwicht te vinden tussen godsvertrouwen en het verantwoordelijkheidsbesef om naar eigen kunnen voor de toekomst te zorgen en anderen te helpen, hetzij door vrijgevigheid, hetzij door het uitlenen van het vermogen”? Alleen al de combinatie vrijgevigheid en uitlenen doet hier wonderlijk aan. Ook gaat het m.i. te ver om de drastische importrestricties en prohibatieve invoerrechten uit de jaren dertig „onchristelijk” te noemen, want het werkloosheidsargument, dat hier toch in hoofdzaak speelde, kan men op deze wijze niet afdoen.

Het slothoofdstuk van de hand van Prof. Wieringa

geeft dan toch nog uiteindelijk een zekere terugblik op het wel en wee van het jubilerende Verbond. Over het algemeen blijken de vooroorlogse jaren niet zo voorspoedig te zijn geweest; organisatorische moeilijkheden en de zelfs in Calvinistische kringen veelvuldig voorkomende twijfel of een eigen werkgeversorganisatie principieel wel noodzakelijk was, stonden de groei in de weg. Men is over deze moeilijkheden heen gekomen en thans heeft het Verbond een positie bereikt, die telt in het maatschappelijk bestel van ons land. Van meer betekenis is echter, dat het hier niet alleen gaat om de vanzelfsprekende plaats, die een niet onbelangrijke machtsgroepering toekomt, doch dat men de betekenis van deze positie ook waarachtig en aanvaardbaar weet te maken door een eigen geluid te doen horen. Het gedenkboek is hiervan een genoegzaam bewijs en men kan het Verbond dan ook zeker geluk wensen met deze erfenis van een jubileum.

's-Gravenhage.

J. E. ANDRIESEN.

Mr. A. J. Haakman: Rechtspraak bedrijfsorganisatie. De wetten administratieve rechtspraak en tuchtrechtspraak bedrijfsorganisatie. N. Samsom N.V., Alphen aan den Rijn 1957, 223 blz., f. 14,90.

Te weinig aandacht heeft het bedrijfsleven voor de merkwaardige rechtsontwikkeling die zich ten opzichte van het organisatieleven voltrekt. Er wordt pionierswerk verricht, nieuwe begrippen worden gevormd; dit alles in de worsteling om gezag en vrijheid, om recht en belang. Tot dusver geldt op dit gebied voor de meeste ondernemers: bij ons, over ons, zonder ons. Daarom vragen wij bijzondere aandacht voor het hierboven vermelde handboek van de Amsterdamse advocaat Mr. A. J. Haakman. Het is een commentaar op de wet houdende administratieve rechtspraak bedrijfsorganisatie en de wet houdende tuchtrechtspraak bedrijfsorganisatie, beide van 1954.

Voorbeelden: het orgaan van een bedrijfsschap weigert op kennelijk onredelijke wijze een vergunning; een bedrijfssuchtcollege legt op kennelijk onredelijke wijze een boete op. Kan de benadeelde tegen deze behandeling bescherming zoeken bij de rechter? Zo ja, welke en in welke mate? Men zou kunnen zeggen dat dit alleen van belang is voor degenen die met de p.b.o. te maken hebben. Dat is echter al een groot deel van het bedrijfsleven en de betekenis van dit nieuwe recht strekt verder: de begrippen die hier worden gevormd zullen ongetwijfeld ook een rol spelen bij de bescherming van het individu in andere verhoudingen. Het gaat er om, bij een steeds uitbreidende bemoeiing van privaatrechtelijke en publiekrechtelijke organen de enkeling te vrijwaren voor willekeur en ander onrecht. Wij hebben de indruk dat deze rechtsontwikkeling voor velen onbekend is. Over verschillen tussen civiele, administratieve en tuchtrechtspraak bestaan slechts vage voorstellingen. Welke verandering zich voltrekt zodra deze regelingen publiekrechtelijk worden, kan slechts door weinigen worden geformuleerd.

Het werk van Haakman is dus pionierswerk. Spelling en formulering kenmerken zich door grote nauwkeurigheid (typisch voorbeeld: Haakman schrijft niet S.E.R., maar S.-E.R.). Er zijn meer loffelijke eigenschappen: het werk is sober, glashelder en allerminst oppervlakkig.

Een der kernpunten van de administratieve rechtspraak is de verhouding tussen rechter en administratie (bestuur). Het bestuursorgaan moet zich vrij kunnen bewegen, anders kan het niet besturen, en de enkeling moet zich op de

rechter kunnen beroepen. Zal de rechter zich dan niet op de stoel van de administratie zetten? Haakman gaat tot in details na hoe een oplossing werd verkregen. In dit verband volgen uiteenzettingen omtrent de „in het algemeen rechtsbewustzijn levende beginselen van behoorlijk bestuur”, zoals fair play, zorgvuldigheid, zuiverheid van oogmerk, evenwichtigheid, rechtszekerheid. Zonder in het beleid van het bestuurslichaam te treden, moet gewaakt worden tegen gemakzucht, willekeur, foul play.

Wanneer wij deze voor de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie ingevoerde wetten via Haakmans commentaar nader bezien, komt de vraag op of niet langzamerhand de privaatrechtelijke bedrijfsorganisatie achterop komt. Is de rechtsbescherming der burgers bij alle vrije organisaties voldoende verzekerd? Het zou te overwegen zijn om voor de privaatrechtelijke organisaties, hetzij per bedrijfstak hetzij landelijk, een soortgelijke administratiefrechtelijke instantie te scheppen als wij in het College van Beroep voor het Bedrijfsleven voor de p.b.o. bezitten.

Deze opmerking strekt echter verder dan een recensie van Haakmans boek. Wij vinden het een voortreffelijk pionierswerk. Nog één opmerking. Op blz. 190-197 wordt gesteld dat de bestuursleden van een publiek orgaan nooit lid van een aldaar functionerend tuchtgerecht mogen zijn en als zodanig steeds zullen moeten worden gewraakt. Dit is m.i. te absoluut. Er zijn bedrijfstakken waar algemeen geaccepteerde, onafhankelijke figuren zowel in het bestuur als in het tuchtcollege een belangrijke functie vervullen en moeilijk door anderen kunnen worden vervangen. Niemand minder dan Paul Scholten heeft dit eens in concreto aanvaard, toen hij de werking van de Centrale Commissie in de typografie onderzocht, de zittingen van het college bijwoonde en daarna in zijn „De betekenis van de c.a.o. als rechtsinstituut” hulde bracht aan de voorzitter van dat college, de heer Diemer, van wie hij wist dat deze tevens lid was van het hoofdbestuur der drukkersfederatie. Het zou jammer zijn als met een beroep op Haakmans boek — en wij voorspellen dat dit een gezaghebbend werk wordt — dergelijke voortreffelijke, hoogstaande en betrekkelijk zeldzame figuren in de uitoefening van hun taak zouden worden beknot.

Amsterdam.

P. BORST.

GELD EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De deviezenstroom, die ons land blijft toevloeien en die Lombard in „The Financial Times” over de gulden deed spreken als de hardste valuta van Europa, is De Nederlandsche Bank nu klaarblijkelijk te machtig geworden. Met ingang van 15 november is het officiële disconto met $\frac{1}{2}$ pCt. verlaagd tot 3 pCt., de vierde verlaging in 1958. Dit niveau is sinds augustus 1956 niet meer bereikt. Ons disconto is thans gelijk aan het Duitse, $\frac{1}{2}$ pCt. lager dan het Belgische, $1\frac{1}{2}$ pCt. lager dan het Engelse en $\frac{1}{2}$ pCt. hoger dan het Amerikaanse.

In hoeverre de discontoverlaging de groei van de deviezenvoorraad, die in de week eindigend 10 november weer met f. 55 mln. tot ca. f. 5.200 mln. is gestegen, zal remmen is niet te voorspellen. In principe wordt het verrichten van kortlopende beleggingen in het buitenland aantrekkelijker, voor zover het gestegen rentevoordeel althans niet door stijgende kosten van de corresponderende termijnaffaire

teniet wordt gedaan. Een daling van de rentekosten zou in het huidige conjunctuurstadium de doorslag kunnen geven bij het aanvullen van de geslonken voorraden, met alle consequenties van dien voor de invoer.

Ten dele mag de discontoverlaging als een aanpassing worden gezien aan de daling die zich sinds het betalen van de vennootschapsbelasting in de geldmarkt tarieven heeft voorgedaan. De callgeldnotering is deze week voor de derde maal in veertien dagen met $\frac{1}{4}$ pCt. verlaagd, en wel tot $1\frac{3}{4}$ pCt. Februari 1959 vervallend schatkistpapier werd verhandeld op basis van $2\frac{3}{8}$ pCt., terwijl het toewijzingsdisconto voor driemaandspapier bij de tender van november nog $2\frac{5}{8}$ pCt. bedroeg. De rente op tweejarige biljetten, die sinds medio september bij de Agent van het Ministerie van Financiën afgenomen kunnen worden, is verlaagd van $3\frac{1}{2}$ tot $3\frac{3}{8}$ pCt.

Op 10 november bedroeg het tegoed van de banken blijkens de weekstaat f. 641 mln., ca. f. 120 mln. meer dan het verplichte kassaldo. Het vervallen, op vrijdag en zaterdag jl., van ruim f. 100 mln. schatkistpapier, heeft de ruimte opnieuw doen toenemen.

De november-ultimo zal echter op de geldmarkt niet zonder invloed kunnen blijven; niet alleen omdat het Sinterklaasfeest zijn eisen aan de bankbiljettencirculatie zal stellen, maar ook vanwege het meer prozaische feit dat er f. 250 mln. op de Staatslening zal moeten worden gestort. En dan moet men nog afwachten of de discontoverlaging wederom een voorbode zal zijn van een verhoging van het kaspercentage.

De kapitaalmarkt.

Een in Michigan gehouden vergadering van economen is het over de volgende prognose voor 1959 eens geworden. Het bruto nationaal produkt zal dat jaar 4 à 5 pCt. hoger worden dan in 1958, het indexcijfer van de industriële produktie zal met 10 punten stijgen, het prijspeil zal slechts een geringe verhoging ondergaan, en de ondernemingswinsten zullen \$ 39 mrd. gaan bedragen, tegen \$ 32 mrd. op jaarbasis in het tweede kwartaal 1958. Dergelijke voorspellingen vormen voor de beurs een voldoende excuus om de koersstijgingen voort te zetten.

Het grote nieuws op de Nederlandse kapitaalmarkt was het élatante succes van de $4\frac{1}{2}$ pCt. Staatslening. Bij een beschikbaar bedrag van f. 250 mln. werd voor f. 1.250 mln. ingeschreven. Al is deze inschrijving in sterke mate door majorenen geflatteerd, het feit dat de koers tot boven de 99 pCt. is opgelopen, d.w.z. een agio van ruim 1 pCt. t.o.v. de emissiekoers heeft gedaan, bewijst dat het succes reëel is geweest. De vrijdag na beurs aangekondigde discontoverlaging heeft tijdens de verslagweek nog geen invloed op de obligatiekoersen kunnen uitoefenen.

In de aandelensector kon het gedenkwaardige feit worden herdacht dat het algemeen indexcijfer het record van vorig jaar juli heeft gebroken, door boven de 240,96 te stijgen. Voor sommigen was dit evenwel aanleiding om er op te wijzen dat het bereiken van het 240-niveau bij alle vorige gelegenheden door een sterke beursreactie werd gevolgd. Een opvallend „feature” deze week was de belangstelling voor scheepvaart aandelen, welke het desbetreffende indexcijfer deed oplopen van 155 tot 164, maar die weer even plotseling door een reactie werd gevolgd.

De aankondiging van Unilever dat de lang verwachte bonusuitkering van 25 pCt. een feit zal worden, werd door de beurs met een bescheiden koersdaling ontvangen. Dit is wellicht mede hierdoor veroorzaakt dat, zulks in

tegenstelling tot wat normaliter bij herkapitalisaties het geval is, de over de uitkering verschuldigde belasting ten dele voor rekening van de aandeelhouders komt. Althans zal het contante dividend over 1958, na aftrek van deze belasting, lager zijn dan het dividend over 1957.

Per 1 november waren er volgens voorlopige gegevens meer dan 100.000 jeugdspaarovereenkomsten gesloten, al maken de in „E.-S.B.” van 12 november door *Gevaerts* gepubliceerde cijfers het duidelijk dat een groot deel van de op de betrokken rekeningen gestorte bedragen geen nieuwe besparingen representeren maar van reeds bestaande rekeningen worden overgeboekt. Ondertussen is het bevorderen van de bezitsvorming bepaald niet alleen een Nederlandse zaak. In West-Duitsland gaat de Regering een deel van de in haar bezit zijnde aandelen Preussag in de vorm van volksaandelen plaatsen. Alleen personen met een inkomen van minder dan DM 16.000 komen voor (maximaal 5) aandelen in aanmerking. In Engeland zal een aantal grote ondernemingen eigen aandelen en die van andere ondernemingen welke aan het project deelnemen, tegen beurskoersen aan hun werknemers afgeven.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	2 jan. 1958	7 nov. 1958	14 nov. 1958
Algemeen		168	240	242
Internat. concerns		237	346	351
Industrie		126	171	171
Scheepvaart		117	155	158
Banken		106	135	135
Indon. aand.		64	98	100

Aandelen	f. 147,30	f. 188,40	f. 193,95
Kon. Petroleum	311 1/4	465	463 3/4
Unilever	230 1/2	384 1/4	391 1/4
Philips	142 1/2	256 1/2	245 1/4
A.K.U.	241	345	345
Kon. N. Hoogovens	170	195	190
Van Gelder Zn.	132 1/4	161 3/4	162 1/4
H.A.L.	191 1/2	247	248
Amsterd. Bank	84 1/4	125 1/4	131 1/4
H.V.A.			

Staatsfondsen	59%	59%	59 1/4
2 1/2 pCt. N.W.S.	85 1/4	90 1/4	90 1/4
3 1/2 pCt. 1947	81 1/4	87 1/4	87 1/4
3 1/2 pCt. 1955 I	80 1/4	88 1/4	88 1/4
3 pCt. Grootboek 1946	90	91%	92
3 pCt. Dollarlening			

	2 jan. 1958	7 nov. 1958	14 nov. 1958
Diverse obligaties			
3 1/2 pCt. Gem. Rotterdam 1937 VI	84	91 1/2	91 1/2
3 1/4 pCt. Bk.v.Ned.Gem.1954 II/III	79%	84 1/4	83 1/4
3 1/2 pCt. Nederl. Spoorwegen	84 1/2	89 1/2	90 1/4
3 1/2 pCt. Philips 1948	90	93 1/4	93
3 1/4 pCt. Westl. Hyp. Bank	80	84 1/2	83
6 pCt. Nat. Woningb.len. 1957	104%	108%	109 1/2
New York			
Aandelenkoersgemiddelde			
Dow Jones Industrials	439	554	565

M. P. GANS.

STATISTIEKEN

OPENBARE EMISSIES ¹⁾ EN UITLOTINGEN ²⁾, OKTOBER 1958 ³⁾
(in duizenden gulden)

	Emissies			Aflosbaar ⁴⁾ gestelde obli- gaties en pandbrieven	Conversies obligaties en pandbrieven
	Obli- gaties	Aan- delen	Totaal		
Staatsleningen	—	—	—	7.494	—
Provincies, gemeenten en andere publiekrechtelijke lichamen	—	—	—	4.426	—
w.o. premieleningen	—	—	—	62	—
Handel, industrie en di- versen	—	7.469	7.469	1.091	—
w.o. industrie	—	7.469	7.469	—	—
Bank-, krediet- en verzeke- ringswezen	2.970	—	2.970	15	—
w.o. bank- en krediet- instellingen	2.970	—	2.970	13	—
hypotheekbanken	—	—	—	2	—
Kerkelijke en liefdadige in- stellingen	900	—	900	209	—
Algemeen totaal	3.870	7.469	11.339	13.235	—
w.v. overheidssector	—	—	—	11.920	—
N.V. Bank voor Neder- landsche Gemeenten	—	—	—	—	—
private sector	3.870	7.469	11.339	1.315	—
januari-oktober 1958	864.539	882.971	1.747.510	134.861	13.969
januari-oktober 1957	392.069	63.994	456.063	124.255	11.944

¹⁾ Reële bedragen volgens stortingsdatum, incl. het deel dat vooraf onderhands op inschrijvingsvoorwaarden is geplaatst.

²⁾ De bedragen der niet uitgelote obligaties e.q. pandbrieven, welke aflosbaar werden gesteld, zijn niet bekend.

³⁾ Volgens datum van betaalbaarstelling.

⁴⁾ Bron: Statistisch Bulletin van het C.B.S.

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

★

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Gecombineerde Maandstaat op 31 oktober 1958

Kas, Kassiers en Dag- geldleningen . . . f	96.058.069,48	Kapitaal f	49.000.000, —
Nederlands		Reserve „	21.500.000, —
Schatkistpapier „	462.600.000, —	Bouwreserve „	1.000.000, —
Ander Overheidspapier „	26.346.340,44	Deposito's op Termijn „	353.248.366,38
Wissels „	17.668.458,36	Crediteuren „	670.695.124,79
Bankiers in Binnen- en Buitenland.	65.611.360,71	Geaccepteerde Wissels „	542.206,58
Effecten, Syndicaten en Waarden. „	45.253.482,23	Door Derden Geaccepteerd	326.167,81
Prolongaties en Voor- schotten tegen Effecten „	31.525.672,63	Overlopende Saldi en Andere Rekeningen „	39.212.910,28
Debiteuren „	379.335.235,34		
Deelnemingen (incl. Voorschotten)	6.126.156,65		
Gebouwen „	5.000.000, —		
	<u>f 1.135.524.775,84</u>		<u>f 1.135.524.775,84</u>

IN- EN UITVOER¹⁾
(waarde in miljoenen guldens)

Jaar	Invoer		Uitvoer		Dekkings- percentage	
	okt.	jan.- okt. ²⁾	okt.	jan.- okt. ²⁾	okt.	jan.- okt. ²⁾
1938	128	119	99	87	77	73
1955	1.047	1.000	987	834	94	83
1956	1.346	1.173	1.016	902	75	77
1957	1.333	1.324	1.139	973	85	73
1958	1.239	1.132	1.173	1.007	95	89

¹⁾ Bron: C.B.S.
²⁾ Maandgemiddelden.

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend; begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

VOORAANSTAANDE INDUSTRIE

heeft gelegenheid tot aanstelling van

COMMERCIEEL-ORGANISATORISCHE KRACHT

voor het leiden en tot ontwikkeling
brengen van nieuwe afdeling.

Wij stellen ons in deze functie een energieke kracht voor van zeer goed algemeen niveau, die door persoonlijkheid, vermogens en ervaring, in staat is tot het ontwikkelen van een sterk dynamisch verkoopbeleid, doch die daarbij het belang onderkent van een scherp en systematisch opgebouwd inzicht in de aard en-omvang van de binnenlandse markt en enkele exportmarkten.

Een voldoende theoretische ondergrond om zich een inzicht te verwerven in de consequenties van de Euromarkt is wenselijk.

De afdeling heeft tot taak het verkopen — in hoofdzaak aan afnemers op detaillistenniveau — van apparaten en daarin regelmatig te gebruiken grondstoffen. De functie vereist ook nauw overleg met produktie-afdelingen en research-laboratorium.

Zij die ernstig ménen, in een dergelijke functie te kunnen slagen, worden uitgenodigd een sollicitatie — eigenhandig geschreven — met beknopte, doch volledige gegevens, onder bijvoeging pasfoto onder letter C.K. te richten aan:

ADVIESBUREAU VOOR COMMERCIELE BEDRIJFSORGANISATIE,
O.Z. Voorburgwal 312-314 Amsterdam-C.

BELANGRIJKE INDUSTRIE

biedt levenspositie aan

CHEF ADMINISTRATIE

met brede deskundigheid en ervaring

De toekomstige functionaris moet in staat zijn - ter verantwoordelijke assistentie van de hoofdadministrateur - algehele leiding te geven aan een administratief personeel van ca. 130 man. Voor een juist uitoefenen van de functie kan niet met boekhoudkundige kennis worden volstaan, maar is een, mede op ervaring gebaseerd, inzicht noodzakelijk op administratief-organisatorisch, bedrijfseconomisch, fiscaal en financieel gebied, alsmede begrip van export-transacties en hun afwikkeling.

Leeftijd bij voorkeur niet ouder dan 45 jaar.

Als grondslag voor vakkennis is MO, SPD of vergevorderde accountantsstudie gewenst.

Zij die ernstig menen aan bovengenoemde voorwaarden te voldoen, worden uitgenodigd, onder bijvoeging pasfoto, een volledige doch beknopte sollicitatie - die strikt vertrouwelijk zal worden behandeld - te richten onder letter C.A. aan:

Adviesbureau voor Commerciële Bedrijfsorganisatie,
O.Z. Voorburgwal 312-314, Amsterdam-C.

Laat Uw
reisbureau
het U
voorrekenen

**vliegen is goedkoper
dan U denkt!**

KLM

KONINKLIJKE LUCHTVAART
MAATSCHAPPIJ

LEVENSVZERKERING met aandeel in de winst

met extra uitkering bij overlijden door
ongeval of na langdurige ziekte • met
vrijstelling van premiebetaling bij
algehele of gedeeltelijke, blijvende
of tijdelijke invaliditeit • op gun-
stige tarieven, zonder extra
premie

Vraagt vrijblijvend offerte
Ook voor groepsverzekering

Een symbool van vertrouwen!

**ZWITSERSE MAATSCHAPPIJ VAN
LEVENSVZERKERING EN LIJFRENT**

HERENGRACHT 500 - AMSTERDAM - C. - TEL. 37171

Nationale Handelsbank n.v.

gevestigd te Amsterdam sinds 1863
Kapitaal en reserves f 66.200.000.-

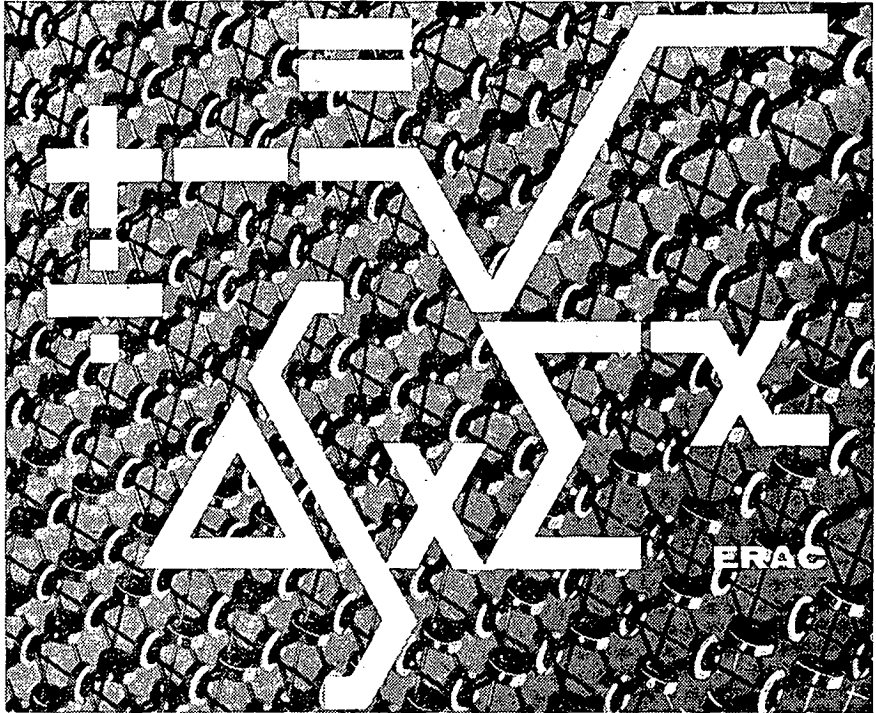
De Nationale Handelsbank heeft
een ervaring van bijna 100 jaar
op het gebied van alle nationale
en internationale bankzaken. De
behartiging van Uw financiële- en
handelsbelangen is in goede han-
den bij de Bank met eigen vesti-
gingen in het buitenland, bij de
Bank die verbindingen heeft met
correspondenten over de gehele
wereld.

Voor nationale en internationale
financiering:

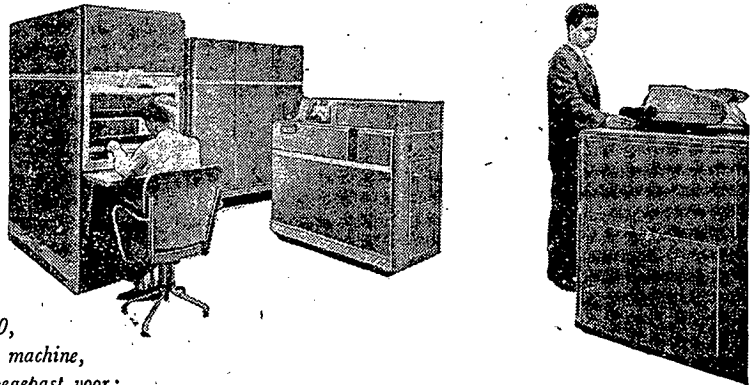
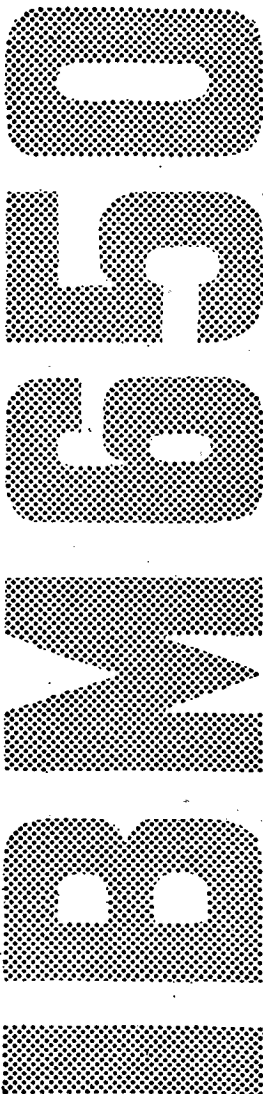
**Nationale
Handelsbank n.v.**

gevestigd te Amsterdam sinds 1863

'S-GRAVENHAGE - AMSTERDAM - ROTTERDAM

In het IBM Electronisch Reken- en Administratie-Centrum (ERAC) te Amsterdam staat de IBM 650, de meest gebruikte Computer ter wereld, op basis van een uurtarief te uwer beschikking. Deze electronische reken- en administratiemachine wordt reeds door vele bedrijven en instellingen ingeschakeld bij de oplossing van hun wetenschappelijke, technische en administratieve problemen.

*De IBM 650,
een universele machine,
werd reeds toegepast voor:*

Actuariële berekeningen
Antenne-berekeningen
Brug-constructies
Cam-design
Destillatie-kolommen
Irrigatie-problemen
Kadaster-berekeningen
Kernreactor-berekeningen
Operational Research
Pijpleidingen
Stabiliteitsberekeningen
Statische berekeningen
Sterkte-berekeningen
Transformator-berekeningen
Trillingsanalyse
Vliegplantabellen
Warmte-wisselaars
**en vele administratieve en
commerciële toepassingen.**

Een staf van deskundigen is beschikbaar om u bij de oplossing van uw problemen behulpzaam te zijn. Een uitgebreide programma-bibliotheek staat kosteloos te uwer beschikking.

Sarphatistraat 47-55, Amsterdam
Telefoon 740669-745900-746798